

EKONOMİ HUKUKU: HUKUKUN SINIFLANDIRILMASINDA PARADİGMA KAYMASI*

Economy Law: A Paradigm Shift in the Classification of Law

Önder PERÇİN*

ÖZET

Ekonomi hukuku, anayasal iktisat, ekonomik kamu hukuku, ekonomik ceza hukuku, ekonomik idare hukuku ve ekonomik özel hukuk gibi terimler teoride ve pratikte sıklıkla kullanılmalarına rağmen bu terimlerle işaret edilen alanların hukukun klasik sınıflandırması olarak kabul edilen kamu hukuku – özel hukuk ayrımındaki yerleri hakkında bir fikir birliği sağlanamamaktadır. Bu durumun nedeni hukukun sınıflandırılmasının dayandığı paradigmanın ulus devletten küreselleşmeye kaymasıdır. Kamu hukuku – özel hukuk ayrımı ulus devlet paradigmasına dayanan bir hukuk sınıflandırmasıyken, ekonomi

* Bu makale TODAİE Kamu Yönetimi Yüksek Lisans Programı çerçevesinde hazırlanan ve 18.06.2009 tarihinde kabul edilen “İdare Hukuku Açısından BDDK’nın Denetim Faaliyeti” isimli yayımlanmamış tezden uyarlanmıştır.

* Av., Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Bankacılık Uzmanı (opercin@hotmail.com).

hukuku ve benzeri terimler küreselleşme paradigmasına dayanan yeni bir hukuk sınıflandırmasını işaret eder. Bu nedenle söz konusu terimlerin işaret ettiği alanların kamu hukuku – özel hukuk ayrımında tasnifi mümkün değildir.

Anahtar Sözcükler: Ekonomi hukuku, Anayasal iktisat, Ekonomik kamu hukuku, Ekonomik özel hukuk, Küreselleşme

ABSTRACT

Despite being used frequently in theory and practice, terms such as economy law, constitutional economy, economic public law, economic criminal law, economic administrative law, and economic private law are not subject to a clear classification within the public–private law dilemma. This incidence occurs due to a paradigm shift that is coursing from the nation-state to globalism on the classification of law. In this context, the public–private law dilemma arises from the nation-state paradigm, whereas the terms such as economy law indicate a new classification depending on the globalism paradigm. Consequently, the abovementioned terms do not match a place within the public–private law dilemma.

Keywords : Economy law, Constitutional economy, Economic public law, Economic private law, Globalization

I. GİRİŞ

Ekonomi hukuku terimi Türk hukuk literatüründe ilk olarak 1980’lerde kullanılmaya başlamış ve kullanımı uzun süre teorik boyutta çalışmalarla sınırlı kalmıştır. Ancak, son yıllarda dikkat çekici bir hızla çeşitli üniversitelerde ekonomi hukuku yüksek lisans programları açılmaya başlanmış ve böylece ekonomi hukuku terimi uygulama alanında da yaygınlaşmıştır.

Her ne kadar ekonomi hukuku, yüksek lisans programı açılacak kadar uygulamaya girmiş olsa da, teorik boyutta henüz kavram tam olarak netleşmemiş olup, halen “ekonomi hukuku”nun ayrı bir disiplin¹ mi yahut kamu hukuku – özel hukuk ayrımına eklenen yeni bir ayırım² mı ya da yeni bir alan mı olduğu³ konularında tartışmalar yapılmaktadır.

Tartışmalar bir arada değerlendirildiğinde sorunun çözümlenebilmesi için ekonomi hukuku ve benzer terimler ile işaret edilen alanların içeriğinin ve hukuka ilişkin yerleşik kamu hukuku – özel hukuk ayrımındaki yerinin netleştirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede aşağıda, önce ekonomi ve hukuk ilişkisi çerçevesinde söz konusu terimlerin içeriği ortaya konacak, ardından hukukun klasik sınıflandırmasına ilişkin açıklama yapılarak, söz konusu terimler ile hukukun mevcut sınıflandırması arasındaki ilişki değerlendirilecektir.

II. EKONOMİ VE HUKUK İLİŞKİSİ

Her ne kadar tam olarak tanımlanmasının mümkün olmadığı kabul edilse de⁴, zorunluluk nedeniyle tanımı yapılacak olduğunda hukuk, “*adaletle yönelmiş toplumsal yaşama düzeni*” şeklinde ifade edilmektedir⁵. Hukuk toplumsal yaşamla ilgili olduğundan, toplumsal yaşamın her alanıyla ilgisi kaçınılmazdır. Hatta aradaki ilişki ilgidir, o alanları düzenlemek şeklindedir. Bu ilişki sonucunda tabii olarak hukukun ekonomi ile de ilişkisi bulunmaktadır. Bu çerçevede, son dönemde sıkça kullanılmaya başlayan “anayasal iktisat”, “ekonomi hukuku”, “ekonomik kamu hukuku”, “ekonomik ceza hukuku” gibi terimler hukuk ile ekonomi ilişkisine vurgu yapmaktadır.

¹ M. Kutlu Gürsel, “İdare Hukuku Bağlamında Bağımsız İdari Otoritelerin Sorumluluğu SPK ve BDDK Örneği”, *İzmir Barosu Dergisi*, 2004, Y. 69, S. 2, s. 5 – 8; Selami Mahmutoglu, *Ekonomik Suçlar Bağlamında Kredi Hukukundan Kaynaklanan Suç ve İdari Suçlar*, Seçkin Kitabevi, Ankara, 2003, s. 26 – 28.

² Turgut Tan, *Ekonomik Kamu Hukuku*, TODAİE Yayınları, Ankara, 1984, s. 15.

³ Kemal Çevik, *Ekonomi Hukuku Yaklaşımı İle Banka Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2007, s. 148 – 149.

⁴ Bkz.: Anıl Çeçen, “Hukukta Norm ve Adalet”, *AÜHFD*, 1975, C. 32, S. 01- 04, s. 72.

⁵ Yasemin Işıktaç, *Hukuk Normunun Mantıksal Analiz ve Uygulaması*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 16.

“Ekonomi hukuku”, “anayasal iktisat”, “ekonomik kamu hukuku”, “ekonomik ceza hukuku” ve “ekonomik özel hukuk” terimleri, söz konusu terimlerin doktrinde ve uygulamada en yaygın kullanılanları olup, bu terimler aşağıda ayrı birer başlık altında ele alınacaktır.

A. Ekonomi Hukuku ve Ekonomik Hukuk

Türk hukukuna ilişkin yazında, “ekonomi hukuku” ve “ekonomik hukuk” terimleri arasındaki ayrım tam netleşmemiştir. Kimi yazarlar bu terimlere farklı anlamlar yüklerken, kimi yazarlar aynı anlamda olduklarını ifade etmektedir. Konuya ilişkin görüşler aşağıda yer almaktadır.

Bir ekonomik koordinasyonun hukuku olarak da tanımlanan⁶ ekonomi hukukunun kavramsal olarak dünyada ilk kez 20. yüzyılda ortaya çıktığı⁷, Türkiye’de gelişiminin ise 1980 yılı sonrasında başladığı ifade edilmektedir⁸. Bilindiği üzere söz konusu dönem, dünyada Reagan ve Thatcher’ın liberal politikalarının damgasını vurduğu, Türkiye’de ise dışa açık ekonomi modeline geçildiği dönemdir. Bu açıdan, ekonomi hukukunun başlangıcının, Türk ekonomisinin dışa açılmasıyla ilişkisinin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Yargı kararlarının taranması sonucu⁹ “ekonomi hukuku” teriminin geçtiği bir adet Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararı¹⁰ tespit edilebilmiştir. Söz konusu kararın karşıoy gerekçesinde Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkındaki Kanunun, “ekonomi hukuku”nun bir parçasını teşkil ettiği ifade

⁶ Ünal Tekinalp, “Cumhuriyet Döneminin Ekonomi Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *İÜHFM*, 50. Yıl Armağanı, İstanbul, 1973, s. 645.

⁷ S. Mahmutoglu, 2003, s. 24.

⁸ Meltem Kutlu Gürsel, “Sermaye Piyasası Kurulu’nun Denetimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Özel Sayı, Prof. Dr. İrfan Baştuğ Armağanı, İzmir, 2005, s. 515.

⁹ Söz konusu tarama işlemi Kazancı Mevzuat ve İçtihat Programı kullanılmak suretiyle www.kazanci.com.tr internet adresi üzerinde 15.02.2010 tarihinde yapılmıştır.

¹⁰ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun 08.06.2005 tarih ve 2005/12-357 E., 2005/363 sayılı kararı (www.kazanci.com.tr, 15.02.2010).

edilmekte ve dayanak olarak yabancı literatüre atıf yapılmaktadır¹¹. Ancak, “ekonomi hukuku”nun içeriğine ilişkin bir açıklamaya yer verilmemektedir.

“Ekonomi hukuku” doktrinde tanımlanmaya çalışılan bir kavramdır. Doktrinde bu konuda önemli çalışmaları bulunan Tan’a göre¹² “ekonomi hukuku” ve “ekonomik hukuk” birbiri yerine kullanılan kavramlar olmakla birlikte esasında farklı anlamlara gelmektedir. “Ekonomi hukuku” ekonomik alana ilişkin hukuk kurallarının tümünü içerirken, “ekonomik hukuk” disiplinlerarası karşılaştırma açısından konuyu ele almaktadır. Başka bir deyişle, ekonomik hukuk, kendi alanındaki kuralların özgüllüğü ve özgünlüğü ile belirginleşerek hukukun yeni bir dalını oluşturmaktadır.

Diğer taraftan Tan’a göre, Fransız ve Türk doktrininde ekonomi hukukuna ilişkin görüşler benzerlik arz etmektedir. Türk hukukundaki görüşleri iki noktada toplayarak açıklamak mümkündür. Türk hukukunda birinci görüş “ticaret hukuku yaklaşımı” olarak adlandırılabilir. Bu yaklaşıma göre, ekonomi hukuku, ticaret hukukunu da içine alan, hatta bazılarına göre ana ögesini oluşturan, ekonomik ilişkileri düzenleyen hukuk kurallarının tümünü konu alır. Ancak, ayrı bir hukuk dalı olup olmadığı hususunda “ticaret hukuku yaklaşımı” da ikiye ayrılır. Birinci görüş, özel hukuk dalları yanında kamu hukuku dallarını da içeren ayrı bir hukuk dalı olduğunu; ikinci görüş ise “ticari işletme” veya “ekonomik örgüt” gibi ana kavramlar etrafında oluşan hukuksal düzenlemelerin sistematik incelemesi olduğunu ileri sürmektedir¹³.

Tan’a göre Türk hukukunda ekonomi hukukuna ilişkin ikinci yaklaşım “kalkınma hukuku yaklaşımı” olarak adlandırılabilir. Bu

¹¹ Atıf yapılan eser “Larenz, K.: Methodenlehre der Rechtswissenschaft, 6. Aufl., Berlin - Heidelberg - New York 1991, sh. 332-333” olarak gösterilmiştir.

¹² T. Tan, 1984, s. 7 – 17.

¹³ Ernst Hirsch, “XX. Asrın İktisadiyatı Karşısında Ticaret Kanunlarının Mana ve Ehemmiyeti”, *Banka ve Ticaret Hukuku Haftası I*, Ankara, 1960, s. 12 – 13; Münir Birsnel, *Ticari İşletme Hukuku*, C. 1, İzmir, 1970, s. 8; Yaşar Karayalçın, *Ticaret Hukuku*, Ankara, 1968, s. 72 – 73; kaynaklardan atıf T. Tan, 1984, s. 12.

yaklaşımında olanlara göre ekonomi hukuku, hukukun klasik ayrımında yer almaz, ancak o ayrımında çeşitli dallar içinde dağılmış bulunan ekonomik kalkınmaya ilişkin kuralların tümünün ortaya çıkardığı sistemdir¹⁴. Bu sistem, kalkınma politikalarının amaçlarına ulaşması için bu alanı konu edinen, sistematik ve normatif nitelik taşıyan bir bilim dalına olan ihtiyacı karşılamaktadır. Bu nedenle “kalkınma hukuku” olarak da adlandırılabilir¹⁵.

Tan, doktrinde yer alan görüşleri özetledikten sonra kendi görüşünü vermektedir. Buna göre, yazar, klasik hukuk dalları dışında bağımsız bir ekonomik hukuk veya ekonomi hukukunun varlığını kabul etmemektedir. Ekonomi hukukundan anlaşılması gereken, ekonomi ve hukuk ilişkisinin, hukuksal kurum, ilke ve yöntemlerde yaptığı değişimi veya ekonomik hayatın düzenlenmesi işlevinin ortaya çıkardığı yeni kurum ve ilkelerin incelenmesidir¹⁶.

Ekonomi hukukuna ilişkin doktrinde çalışmaları bulunan Gürsel ise konunun Fransız öğretisindeki tartışmalarından hareket etmektedir¹⁷. Gürsel’e göre, aralarında fark bulunmayan “ekonomi hukuku” ve “ekonomik hukuk” kavramları Fransa’da son otuz yıldan beri öğretilen tartışmalara konu olmaktadır. Bu tartışmalar çerçevesinde üç farklı görüş ortaya çıkmıştır. Birinci görüş, ekonomi hukukunu reddetmektedir. İkinci görüş ise ekonomi hukukunun, özel hukuk, kamu hukuku ayrımını aştığını, yeni bir hukuk dalı olduğunu savunmaktadır. Üçüncü görüş ise ekonomik kamu hukukunun idare hukukunun klasik görünümünden farklı bir özellik taşımadığını kabul etmektedir.

Gürsel’e göre Türk hukukunda ise ekonomik hukuk veya ekonomi hukukunun başlı başına bir hukuk dalı olmadığı savunulmaktadır. *“Aslında ekonomik hukuk yeni bir hukuk disiplini değildir. Sadece*

¹⁴ Bilge Umar, *Türk Kalkınma Hukuku*, İzmir, 1971, s. 2’den atf T. Tan, 1984, s. 14.

¹⁵ Memduh Aytür, *Türk Kalkınma Hukuku*, TODAİE, 1967 – 1968, s. 57’den atf T. Tan, 1984, s. 15.

¹⁶ T. Tan, 1984, s. 15.

¹⁷ Meltem Kutlu Gürsel, *İstanbul Menkul Kıymetler Borsası İdare Hukuku Açısından Bir İnceleme*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003, s. 5 – 14.

günümüzde ekonomi ile hukuk arasındaki bağı açıkça ortaya koyan hukuka yeni bir yaklaşımdır. Her hukuk kuralının, özellikle ticaret hukuku kurallarının ekonomik etkileri bulunmaktadır. Ekonomik hukuk yaklaşımı ile hukuk kuralının ekonomik sonuçları, örneğin ekonomik sistemin gereklerine uygun olup olmadığı açıkça ifade edilebilmektedir. Bu nedenle hukuk ile ekonomi arasındaki bağı bilimsel olarak incelemeye yönelik yeni bir bilim alanı olarak değerlendirilebilir.”¹⁸ Devamla Gürsel kendi görüşünü “Ekonomik faaliyetler ile ilgili hukuk kuralları ekonomik hukuk içerisinde değerlendirilebilir. Bu kurallar, ister kamu hukukuna ait, ister özel hukuka ait olsun tümü, bir bütün olarak ekonomik hukuk kurallarını oluşturduğundan, ekonomik hukuku yeni bir hukuk branşı olarak değerlendirmek güçtür. ... Ekonomik kamu hukuku, idarenin ekonomik politikayı hukuki araçlarla uygulamasını ifade etmektedir.” şeklinde açıklamaktadır¹⁹.

Türk doktrininde “ekonomi hukuku”na değinen bir başka görüş Çolak’a aittir²⁰. Çolak ise konuyu “kamu düzeninin ekonomik boyutu” çerçevesinde ele almaktadır. Bu görüşe göre kamu düzeni kavramının sosyal ve ekonomik değişmelerle yakından ilgili olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ekonomik hayata ilişkin değişimler nedeniyle, “kamu düzeninin ekonomik boyutu” ya da “ekonomik kamu düzeni” kavramları üzerinde durulması zorunlu hale gelmiştir. Çolak’a göre konuya ilişkin iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Birinci yaklaşım, kamu düzeni kavramının yanında yeni bir kavram olarak “ekonomik kamu düzeni” kavramını “ekonomik kamu hukuku” kavramı çerçevesinde kullanmayı öngörmektedir. İkinci yaklaşım ise “ekonomik hukuku” kamu hukuku disiplininin bağımsızlaştırma amacıdadır. Ekonominin, kamu hukukundan bağımsızlaştırılması gerektiğini düşünenler, özel hukuk geleneğinden gelmekte olup, bağımsız bir hukuk disiplini olarak ekonomik hukukun varlığına inanmaktadır. Ancak Çolak’a göre kamu

¹⁸ Vlachos, G., *Droit Public Economique Français et Communautaire*, Paris, 1996, s. 9 – 16’ dan atf, M. Kutlu Gürsel, 2003, s. 5.

¹⁹ M. Kutlu Gürsel, 2003, s. 6.

²⁰ Nusret İlker Çolak, *Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ve ABD Örneği*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 30 – 32.

düzeni kavramı ekonomik boyutu da olan bir kavram olduğundan, özel hukuk çerçevesinde bağımsız bir “ekonomik hukuk” disiplini oluşturulmasına yönelik düşünceler isabetli değildir.

Doktrinde konuya ticaret hukuku açısından yaklaşan Çevik’e göre ekonomi hukuku “ekonomik faaliyetlerin” hukukudur. Ayrıca, bağımsız bir hukuk dalı olarak gelişimini sürdürmekte olan “banka hukuku” “ekonomik kamu hukukunun”, ekonomik kamu hukuku da “ekonomi hukukunun” alt dalıdır²¹.

Arkan da konuya ticaret hukuku açısından yaklaşmakta ve açıklamasını İngiliz ve Alman doktrinindeki tartışmalara dayalı olarak yapmaktadır. Yazara göre “ekonomi hukuku” adı altında “yeni bir hukuk dalı”nın ortaya çıkmasının sebebi, devletin ticaret hayatına gittikçe artan boyutlarda müdahale etmesidir²². Ekonomi hukukunun anlam ve kapsamı üzerinde tam bir fikir birliği olmamakla beraber İngiliz hukukçuları, ticaret hukuku ile ekonomi hukuku arasındaki farktan bahsetmektedir. Buna göre temel fark ticaret hayatına bakış açısıdır. Ticaret hukuku borçlar hukukuna egemen olan irade serbestisine dayanırken, ekonomi hukukunun temel felsefesini ekonomik güdüm oluşturur “... ve bu yapı içinde koruyucu bir rol üstlenmiş olan devlet, kamu yararı düşüncesiyle tarafların irade serbestilerini sınırlandırabilir. Buradan hareketle ekonomi hukukunun, devletin, ticari, sını ve mali hayata müdahalesini düzenleyen kuralların bütünüdür ifade ettiği söylenmektedir. Bu yönüyle ekonomi hukuku, ticaret ve idare hukuku arasında yer alır.”²³ Alman doktrininde ise ekonomi hukuku, “bağımsız şekilde icra olunan kazanç getirici faaliyetlerin, tüm ekonominin sağlıklı biçimde işlemesi ve sosyal adaletin gerçekleştirilmesi amacıyla yönlendirilmesi, teşviki ve gereğinde sınırlandırılması hususunda devlet tarafından yapılan düzenlemelerin bütünü” şeklinde tanımlanmaktadır²⁴.

²¹ K. Çevik, 2007, s. 148 – 150.

²² Sabih Arkan, *Ticari İşletme Hukuku*, 1997, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Yayın No. 314, Ankara, s. 2.

²³ M. C. Smitthoff, *The Concept of Economic Law in England*, JBL 309, 1966, s. 315, nakleden S. Arkan, 1997, s. 2.

²⁴ Gerd Rinck, *Wirtschaftsrecht*, 4. Auflage, 1974, s. 3, nakleden S. Arkan, 1997, s.2.

Doktrinde konuya ceza hukuku açısından yaklaşan Mahmutoglu'na göre ise, bağımsız bir hukuk disiplini olan ekonomi hukuku, ekonomiye yön veren yürürlükteki yasalar ve bu alana ilişkin olarak alınan önlemlerin bir bütünüdür. Amacı ise çağdaş demokratik sistemlerde toplumda mevcut olan adalet ölçüsüyle birlikte dikkate alındığında, bireysel özgürlüklerin yanı sıra, kamusal çıkarların da gözetilerek sosyal eşitliğin sağlanmasıdır²⁵.

B. Anayasal İktisat ve İktisat Politikası

Hukukun ekonomi ile ilgili yönünü ön plana çıkaran terimlerden birisi de “Anayasal İktisat”tır. Ancak, bu kavrama ilişkin bir terim sorunu olduğundan da bahsedilebilir. Zira kimi yazarlarca, “anayasal politik iktisat” veya “iktisat politikası”²⁶ olarak da isimlendirildiği görülmektedir.

Anayasal iktisat'ın siyaset, iktisat ve hukuk disiplinlerinin ortak alanı olan, “enterdisipliner” bir bilim dalı olduğu ifade edilmektedir²⁷.

Doktrinde çalışmaları bulunan Aktan'a göre “ ... devletin başlıca ekonomik hak ve yetkileri; bütçe yapma, vergileme, para yaratma, borçlanma hak ve yetkileridir. Bireyin ekonomik hak ve özgürlükleri ancak, devletin ekonomik hak ve yetkilerinin sınırlandırılması ile mümkündür. İşte Anayasal İktisadın asıl inceleme konusu, devletin bu hak ve yetkileri nasıl kullanacağı, nasıl kullanması gerektiği ve bunların sınırlarının nasıl olacağıdır.”²⁸ Anayasal iktisat bu açıdan regülasyonu çağrıştırmaktadır. “Zira, nasıl regülasyon, bir yönetim felsefesi olarak, siyasi iradenin yürütme içerisinde de sınırlandırılmasını öngörmekteyse, “anayasal iktisat” akımı da benzer şekilde, genel ekonomik politikaların anayasal düzlemde belirli sınırlamalara tâbi tutulmasını öngörmektedir.”²⁹.

²⁵ S. Mahmutoglu, 2003, s. 27.

²⁶ Vural Fuat Savaş, “İktisat Politikası Anayasası”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 1988, C. 5, s. 78.

²⁷ a.g.e.,s. 78 – 79.

²⁸ Coşkun Can Aktan, *Anayasal İktisat*, 2002, Siyasal Kitabevi, s.18.

²⁹ Önder Perçin, “BDDK ve TMSF'nin Bağımsız İdari Otoriteler Ekseninde İncelenmesi”, *BDDK Uzmanlık Tezi, BDDK Kütüphanesi, Tez/BDDK/UT-75/2004*, 2004, Ankara, s. 23.

Doktrinde çalışmaları yer alan Savaş, anayasal iktisadı, tarihsel açıdan, ferdin devlete karşı korunmasında yeni bir aşama olarak nitelendirmektedir. Savaş'a göre demokrasi ulusal devletlerin ortaya çıkışından sonra ve ferdin devlete karşı korunması ilkesinden ortaya çıkmıştır. Bu ilkenin uygulanması için kuvvetler ayırımı ilkesi ve yönetenleri anayasa ile sınırlamak kullanılmıştır³⁰. Ancak, zamanla ferdin sadece siyasi açıdan değil ekonomik açıdan da korunması gerektiği kabul edilmiştir³¹. Bu çerçevede ortaya çıkan ve çağdaş iktisat teorisi kurallarının politik yaşama uygulanmasından oluşan ve kuruculuğunu James M. Buchanan'ın yaptığı³² "kamusal tercih" adı verilen teorik yaklaşım "Anayasal iktisat"a kaynak olmuştur. Anayasal iktisat "... anayasa kurallarına ve bu kurallara uygun olarak gerçekleşen kurumsal yapıya rağmen çağdaş demokrasiler fertlerin hem ekonomik refahı ve hem de hak ve özgürlükleri üzerinde olumsuz etkiler yaratıyorsa bu durumu nasıl önlemek gerekir ..." sorusuna geleneksel siyaset ve ekonomi bilimlerinden farklı bir cevap vermektedir. Geleneksel siyaset ve ekonomi bilimleri cevabın, "mevcut anayasal ve kurumsal yapı içinde politik alternatifleri denemek" olduğunu ileri sürerken, anayasal iktisat mevcut anayasalarda reform yapılmasını öne sürmektedir.³³

Gürsel de anayasa hukukunun, ekonomik kamu hukukunu ilgilendiren kamu hukuku dallarından biri olduğunu ifade etmektedir. "... Günümüzde, liberal ülkelerin anayasalarında; sosyalist anayasalardan farklı olarak, doğrudan doğruya ekonomik sistem ile ilgili ve ayrıntılı kuralların daha az sayıda bulunduğu bir gerçektir. Fakat yine de liberal anayasalarda, siyasi sistem yanında ekonomik sistem ile ilgili düzenlemeler de bulunmaktadır..."³⁴

³⁰ V. F. Savaş, 1988, s. 80.

³¹ Cüneyt Ozansoy, "Türkiye'de Kamu Hizmeti Tartışmaları: Bir Hamaset ve Habaset Alanı", *AUHFD*, 1997, C. 46, S. 1 – 4, s. 88.

³² C. C. Aktan, "James M. Buchanan'ın Politik İktisada Katkıları", *Türkiye Günlüğü*, 1994, S. 26, s. 41.

³³ V. F. Savaş, 1988, s. 84 – 89.

³⁴ M. K. Gürsel, 2003, s. 12.

C. Ekonomik Kamu Hukuku

Doktrinde yer alan görüşlerden Tan'a göre, özellikle II. Dünya Savaşından sonra ekonomiye kamusal müdahaleler çeşitlenip yaygınlaşmıştır. Bu olgunun hukuksal kurumlara da yansımaları olmuştur. Özellikle anayasaların ekonomik düzene ilişkin olarak getirdiği ve hukuksal düzenlemelere kaynaklık yapacak yeni ilkelerin incelenmesi önem kazanmıştır. Ekonomik alanı düzenlemede yasalardan çok yürütmenin düzenleme yetkisinin kullanılışı, yasama ve yürütme ilişkilerine yeni bir görünüm kazandırmıştır. Öte yandan, ekonomide önem kazanan planlama ilkesinin ortaya çıkardığı kalkınma planı ve yıllık programlar gibi belgelerin hukuk düzenindeki yerlerinin klasik kavram ve kurumlara açıklanabilmesi güçleşmiş, yeni hukuksal kavram ve kurumlar üzerinde düşünülmesine yol açmıştır. Tan'a göre aynı şekilde kamu yönetiminde de yapısal değişimler olmaktadır. Özellikle ekonomik alandaki kararların dağılımı koordinasyon sorununu ortaya çıkarmış, bunu sağlayacak yeni organlar oluşturulması yoluna gidilmiştir. Ayrıca, söz konusu kararların uygulamadaki başarısının yalnızca hukuksal yaptırımlarla yeterince sağlanmaması, kararların alınmasına ilgili menfaat gruplarının da katılması sorununu doğurmuştur. Bu durumda, hukukta mevcut olan tek yanlı işlem tipine uymayan, yapılmasında karşı tarafın da söz sahibi olduğu, fakat sözleşmeye de benzemeyen, teşvik tedbirleri uygulaması gibi, yeni idari işlem türleri gelişmiştir. Tan, tüm bu görüşmeleri birlikte değerlendirerek, "ekonomi hukuku"nu "kamu hukuku" ekseninde ele almaktadır. Bir başka deyişle "ekonomi hukuku" kamu hukuku ile ilgili olduğundan "ekonomik kamu hukuku" denildiğinde de esasında çok da farklı bir şey söylenmiş gibi olmamaktadır³⁵.

Doktrinde konuya ilişkin çalışmaları yer alan Gürsel de Tan'a benzer şekilde, hatta konuyu daha da özelleştirerek, "ekonomi hukuku" ve benzeri terimlere özellikle idare hukuku alanından hareket edilerek yaklaşılması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu çerçevede "ekonomik kamu

³⁵ T. Tan, 1984, s. 13 – 14.

hukuku” idarenin ekonomik politikayı hukuki araçlarla uygulaması anlamına gelmektedir. Gürsel, diğer taraftan, ekonomik hukukun özel hukuk ile ilgili kuralları daha çok ticaret hukuku ağırlıklı olduğunu ve sonuçta ekonomik hukuk ve ekonomik kamu hukuku kavramlarının, kamu hukuku ve özel hukuk ayrımı noktasında da değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Gürsel’e göre, “ekonomik kamu hukuku”nun konusunu, ekonomik bir faaliyetin kamu hukuku bağlamında yeniden değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda ekonomik hukukun mikro ekonomik yönü özel hukuk kapsamında, makro ekonomik yönü ise kamu hukuku kapsamında kalmaktadır. Öte yandan, ekonomik kamu hukuku da kamu hukukunun alt ayrımlarından olan anayasa hukuku, ceza hukuku, mali hukuk ve vergi hukuku gibi alanlardan ziyade idare hukuku alanında açılım göstermektedir. Bu çerçevede ekonomik kamu hukuku, ekonomi alanında kamu gücünün etkisini inceleyen hukuk bilimi olara tanımlanabilir. Gürsel, nihayet, ekonomik kamu hukuku yerine ekonomik idare hukuku terimini kullanmanın yanlış olmayacağı kanaatini taşımaktadır³⁶. Dolayısıyla, “*Ekonomik kamu hukukunun önemli unsurlarından biri de idari yargı olmaktadır*”³⁷.

Doktrinde ekonomik kamu hukukuna ilişkin yer alan görüşlerden Çevik’e göre ise ekonomik faaliyetler kamu hukuku nitelikli olabilecekleri gibi özel hukuk nitelikli de olabilir. Kamu hukuku nitelikli ekonomik faaliyetlere ilişkin hukuk ekonomik kamu hukukunu oluşturur³⁸.

Konuya ceza hukuku açısından yaklaşan Mahmutoğlu’na göre ise “... *ekonomi hukuku, borçlar hukuku, aile hukuku gibi münferit alanları düzenleyen disiplinlerin öngördüğü ilişkileri esasa almamakta, karmaşık bir yaşam alanına, yani ekonomiye dayanmaktadır. Ekonomi denildiğinde ise, insanların malvarlıklarına ilişkin ihtiyaçlarının planlı bir biçimde karşılanmasıyla ilgili kurumlar ve önlemlerin tümü anlaşılmalıdır. Durum böyle olunca söz konusu hukuk dalının kamusal niteliği ön plana*

³⁶ M. K. Gürsel, 2003, s. 5 – 14.

³⁷ a.g.e., s. 517.

³⁸ K. Çevik, 2007, s. 147.

çıkılmaktadır. Ancak, bu özelliğin ekonomi hukukunun, özel hukuk normlarıyla olan bağlantısını bütünü itibariyle kopardığı anlamına da gelmemektedir.”³⁹.

D. Ekonomik Ceza Hukuku

Gerçekte Rusya kaynaklı olduğu⁴⁰ da ileri sürülen “ekonomik ceza hukuku”, ekonomik kamu hukukunun bir alt ayrımı olarak kabul edilmektedir⁴¹. Doktrinde konuya ilişkin olarak ilk çalışanlar arasında yer alan Erman’a göre, “ekonomik ceza hukukunun konusu olan suç” kavramı hukuki müessese olarak ele alındığında “ticari suç”, kriminolojik olarak ele alındığında ise “ekonomik suç” olarak adlandırılabilir⁴². Erman’a göre, Anglo – Amerikan ve Alman yazarlar, ekonomik suçları bir mesleğin icrasına bağlarlar. Bunlara göre her meslek, kendisini icra edende bir mesleki bozukluk yaratır, bu sosyolojik değişiklik, mesleğinde ne pahasına olursa olsun başarılı olmak isteyen kişiyi meslek kurallarından ayrılmaya sevk eder. Bu şekilde başlayan meslek kurallarından ayrılma eğilimi neticesinde işlenen suçlar ekonomik suçlar olarak kabul edilir. Erman’a göre Fransız yazarlar ise ekonomik suç kavramını meslek icrasına bağlamazlar, onun yerine ticaretin yapılması dolayısıyla işlenen ve kazanç maksadını güden bütün suçları ekonomik suç kavramı kapsamında kabul ederler. Erman kendi görüşünün de birinci görüşe yakın olduğunu ifade eder ve ekonomik suçları “... ticari veya sınıai bir işletmenin ticari işlerinin hukuka uygun bir tarzda cereyan etmesi ve sözü geçen işletmenin bu işlerden doğan menfaatlerinin korunması maksadıyla cezalandırılan ve sadece böyle bir işletme mensupları tarafından işlenebilen fiiller ...” şeklinde tanımlar⁴³.

³⁹ S. Mahmutoglu, 2003, s. 28.

⁴⁰ a.g.e., s. 59.

⁴¹ T. Tan, 1984, s. 14.

⁴² Sahir Erman, *Ticari Ceza Hukuku Genel Kısım*, İ.Ü. Basımevi, İstanbul, 1992, s. 2.

⁴³ S. Erman, 1992, s. 3.

Mahmutoğlu ise ekonomik suçluluk ve ekonomik ceza hukukundan⁴⁴ ayrı bir kavram olarak 1930'lu yıllarda bahsedilmeye başladığını ifade etmektedir. Mahmutoğlu'na göre ekonomik suçluluğa ilişkin tartışmalar esasında belirli bir fail tipinden hareketle başlamıştır. Edwin C. Hill, 1872'de ekonomik suçluluk üzerine vermiş olduğu bir konferansta bu çeşit suçlara dikkat çekmekle birlikte, konu sistematik olarak ancak "beyaz yaka suçluluğu" adı altında ilk kez 1939'da Edwin H. Sutherland tarafından ele alınmıştır. Sutherland, beyaz yaka suçluları, mesleki prestiji olan, toplum içinde önemli ve saygın bir konuma sahip kişilerin mesleklerinden yararlanmak suretiyle toplumun kendilerine tanıdığı güveni kötüye kullananlar olarak tanımlamıştır. Bu yaklaşım, ekonomik suçluluk kavramıyla ilgili tartışmaların başlangıcını oluşturmaktadır. Diğer taraftan, Mahmutoğlu, ekonomik suçlar kavramının karmaşık bir yapıya sahip olduğunu ifade ettikten sonra, mali suçlar, ticari suçlar, ekonomik suçlar gibi ibarelere de açıklık getirmektedir. Buna göre, mali suçlar devletin mali nitelikteki düzenlemelerine aykırılıkları, ticari suçlar ise ticari işletmelerle, ticaret hayatıyla ve ticari serbestiyle ilgili kurallara aykırılıkları içermekte olup esasen mali suçları da kapsamına alacak şekilde geniş bir kavramdır. Ekonomik suçlar ise ulusal ekonomideki üretim, tüketim, değişim ve bölüşüm ilişkilerini düzenleyen yani genel ekonomik düzene karşı işlenen suçlardır. Ekonomik suç, hem mali suçları hem de ticari suçları kapsar⁴⁵.

Dursun ise ekonomik ceza hukukunun tanımını "... *ekonomi hukukunun kurallarına aykırı hareketlerden doğan suçları ve buna ceza hukukuna özgü yaptırımları öngören hukuk normlarının tümü ...*" şeklinde yapmaktadır. Devamla, "beyaz yaka suçları" ile "ekonomik suç" arasındaki ilişkinin tam olarak birinin diğerini kapsamaması şeklinde değil, kesişen alanlarının bulunması şeklinde olduğunu ifade etmektedir. Ancak, aralarındaki ilişkiye ilişkin bir açıklama yapmaksızın, "ekonomik suçlar"

⁴⁴ Söz konusu ifade eserde "ekonomi ceza hukuku" olarak geçmekle birlikte, doğru ifadenin "ekonomik ceza hukuku" olması gerektiği düşünülerek bu şekilde kullanılmıştır.

⁴⁵ S. Mahmutoğlu, 2003, s. 28 – 39.

ve “ekonomi ceza hukuku”⁴⁶ kavramları, aynı sırayla farklı başlıklar altında incelenmiştir⁴⁷.

E. Ekonomik Özel Hukuk

Bilindiği üzere, “ekonomik özel hukuk”, doktrinde ekonomi hukukuna ilişkin incelemeler kapsamında ele alınmaktadır. Ancak, bu incelemelerde “ekonomik özel hukuk”, içeriğinin ne olduğu ve tanımı gibi açılardan ele alınmaktan çok, “ekonomik kamu hukuku” dışında kalan alanı belirtmek için kullanılmaktadır.

Kaldı ki Tan’a göre ekonomik alandaki devlet müdahalelerine paralel olarak kamu hukuku – özel hukuk şeklindeki geleneksel ayırım yumuşayama ve silinmeye başlamıştır. Bir yandan ekonomik alana kamusal müdahalelerle özel hukuk usullerinden yararlanılırken, öte yandan da kamusal makamların belirleyip empoze ettiği “kamu düzeni” dolayısıyla özel hukukun irade serbestisi ilkesi silinmekte ve özel hukukta “kamusallaşma” olgusu ile karşı karşıya gelinmektedir. Tan, iş hukukunun başlangıçta özel hukuk içinde doğup, daha sonra kamu hukuku ile özel hukuku kaynaştırarak, bağımsız bir hukuk dalı olmasından yola çıkarak, ekonomi hukukunun da benzer şekilde bir gün bağımsız bir disiplin niteliğine kavuşmasını muhtemel görmektedir⁴⁸.

Gürsel ise ekonomik hukukun mikro ekonomik yönünün özel hukuk kapsamında yer aldığını ifade ederek⁴⁹, “ekonomik özel hukuk”un kapsamını mikro ekonomi ile belirlemeyi tercih etmektedir.

Çevik, “ekonomik özel hukuk normları” başlığı altında, söz konusu normların kural olarak sözleşme serbestisine dayandığını, banka

⁴⁶ Söz konusu ifade eserde “ekonomi ceza hukuku” olarak geçmekle birlikte, doğru ifadenin “ekonomik ceza hukuku” olması gerektiği düşünülerek bu şekilde kullanılmıştır.

⁴⁷ Selman Dursun, *Ekonomik Suçlar ve Bankacılık Suçları Bağlamında Bankacılık Düzenine Karşı İşlenen Suçlar*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 36 – 44.

⁴⁸ T. Tan, 1984, s. 9 – 10.

⁴⁹ M. K. Gürsel, 2007, s. 10.

sözleşmeleri, banka kartları, menkul kıymetler ve çek hukukunun ekonomik özel hukuka tâbi olduğunu ifade etmektedir⁵⁰.

İlgili yazın incelendiğinde, ekonomi hukuku ve benzeri terimlerin daha çok kamu hukukçuları tarafından incelemeye konu edildiği; özel hukuk alanında uzmanlaşmış hukukçuların konuya ilgilerinin çok yoğun olmadığı görülmektedir.

III. HUKUKUN KLASİK SINIFLANDIRILMASI

Bir önceki bölümde günümüzde kullanılmaya başlayan “ekonomi hukuku” ve benzer terimlerle ifade edilen kavramlara ilişkin bilgi verilmeye çalışılmıştır. Bu noktada söz konusu kavramların, hukukun klasik sınıflandırması ile ilişkisinin incelenebilmesi için hukukun klasik sınıflandırmasının da net olarak ortaya konması uygun olacaktır.

Bilindiği üzere genel olarak kabul edilen altı adet büyük hukuk sistemi mevcuttur. Bunlar, Hint, Çin, İslam, Roma – Germen, Anglo – Sakson ve Sovyet Hukuk Sistemleridir⁵¹. Türkiye ise anılan sistemlerden Kıta Avrupası Hukuk Sistemi olarak da adlandırılan Roma – Germen temeline oturmuş hukuk sistemini benimsemiştir. Bu çerçevede, bu çalışmada hukukun sınıflandırılmasından kasıt Kıta Avrupası Hukuk Sistemi açısından yapılan sınıflandırmadır.

Söz konusu sistemde hukukun sınıflandırması tarihsel olarak Roma İmparatorluğu dönemine kadar geri gitmektedir⁵². İlk olarak Roma Hukukunda karşılaşılan “kamu hukuku – özel hukuk” şeklindeki sınıflandırma Romalı hukukçu Ulpianus tarafından hukuk öğretimi için yapılmıştır. Bu sınıflandırmaya göre kamu hukuku Roma devlet düzenine ilişkindir ve kamu yararını ilgilendirir. Özel hukuk ise bireylerin yararlarına ilişkindir ve özel yararları hizmet eder. Ancak, Roma İmparatorluğu’nun yıkılmasıyla kamu hukuku uygulanamaz hale

⁵⁰ K. Çevik, 2007, s. 149.

⁵¹ Özcan Karadeniz, “Hukuk Öğretimi Bakımından Roma Hukuku”, *AÜHFD*, 1969, C. 26, S. 01 – 02, s. 340.

⁵² Necip Bilge, *Hukuk Başlangıcı Hukukun Temel Kavram ve Kurumları*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1995, s. 120 – 122.

gelirken, Roma özel hukuku, aynı topraklarda izlerini devam ettirmiş, hatta kavimler göçü ertesinde kurulan krallıkların hukuklarına da temel teşkil etmiştir. Zamanla bu hukuk “Pandekt hukuku” olarak adlandırılmaya başlamıştır ve hukukçular da bu hukukla meşgul olmuştur. Ortaçağ boyunca bu hukuk ortak hukuk ve tamamlayıcı hukuk olarak Avrupa’da uygulama alanı bulmuştur. 16. yüzyıldan itibaren ise Pandekt hukuku terimi, Roma Hukukunun Alman kültürünün egemen olduğu ülkelerde kullanılan biçimini işaret eder hale gelmiştir⁵³. Nihayet, 18. yüzyılda Montesqueiu tarafından yapılan siyasal hukuk ve medeni hukuk şeklindeki tasnif neticesinde, ifadedeki değişikliğe rağmen içerik itibarıyla kamu hukuku – özel hukuk ayrımı tekrar gündeme gelmiştir⁵⁴. Ancak, söz konusu ayrım 19. yüzyılda Metternich’ci devlet anlayışının gelişmesi ile asıl şekline ulaşmıştır. “ ... *Metternich devlet anlayışı, gerçi toplumsal gelişmeye devletin gözetimi denetimi ve koruyuculuğu altında özgür bir alan tanıdı, ama diğer yandan, bu özgür alanın «siyasal» özgürlüğe dönüşmesinin korkusu içinde gerekli tedbirleri aldı. Bu nedenle devlet, artık toplumun yansıdığı bir varlık değildi, bilâkis siyasetin ve iktidarın dış sınırıydı. Buna karşılık toplum, burjuva kültürü ve iktisadını yansıtıyordu. Devlet ile toplum arasındaki bu zıtlık, kamu hukuku-özel hukuk ayrımını da açıklıyordu.*”⁵⁵

Günümüzde, kamu hukuku kendi içinde anayasa hukuku, idare hukuku, ceza hukuku şeklinde bölümlenirken, özel hukuk da ticaret hukuku, medeni hukuk, borçlar hukuku gibi alt bölümlere ayrılır. Bir de bu iki alanın dışında kalan alanlar vardır. Bu alanların kamu hukuku ve özel hukuk ayrımı dışında düşünülmemesi gerekir. Zira bunların iki gruptan birine girmemesi ayrımın dışında kalmasından değil, tam tersine bu ayrım temel alındığında her iki alanın kesişim kümesinde kalmasından kaynaklanır. Örneğin iş hukuku da başlangıçta özel hukuk içinde yer almaktayken, zamanla gelişerek kamu hukukuna ilişkin özellikler de

⁵³ Eşref Küçük, “XII. Yüzyıl Rönesansı ve “Yeniden Doğan” Roma’yı Günümüze Bağlayan Son Halka: Pandekt Hukuku”, *AÜHFD*, 2007, C. 56, S. 4, s. 115 – 119.

⁵⁴ N. Bilge, 1995, s. 120.

⁵⁵ Gerhard Dilcher, Çev.: Ahmet Mumcu, “Bilimsel Metod ve Siyasal Karar Aracı Olarak Hukuki Pozitivizm”, *AÜHFD*, 1974, C. 31, S. 1 – 4, s. 479.

kazanarak özel hukuk ve kamu hukukunun kesişim kümesinde yer alır hale gelmiştir⁵⁶.

IV. EKONOMİ HUKUKUNUN KAMU HUKUKU – ÖZEL HUKUK AYRIMINDAKİ YERİ

Ekonomi hukuku ve benzeri terimlerin, hukukun geleneksel ayrımı olan kamu hukuku – özel hukuk ayrımında nerede yer aldıkları sorununun Türk hukuk literatüründe ne şekilde ele alındığına bakılacak olduğunda, özel hukukçuların yaklaşımı, anayasa hukukçularının yaklaşımı, idare hukukçularının yaklaşımı ve ceza hukukçularının yaklaşımı şeklinde dörtlü bir ayrım yapılması mümkündür.

Özel hukukçuların söz konusu soruna ilişkin yorumlarında, iki temel görüş bulunduğu, bir görüşün ekonomi hukukunun geleneksel ayrımında özel hukuk dalları yanında kamu hukuku dallarını da içeren ayrı bir hukuk dalı olduğunu kabul ettiği; diğer görüşün ise ekonomi hukukunun ayrı bir hukuk dalı olmadığı ancak, ekonomik faaliyetler, ticari işletme veya ekonomik örgüt gibi kavramlar çerçevesinde oluşan hukuksal düzenlemelerin sistematik incelemesi olduğu ve ekonomik koordinasyonun hukuku olarak tanımlandığı anlaşılmaktadır⁵⁷.

Anayasa hukukçuları da özel hukukçulara benzer şekilde söz konusu soruna ilişkin değerlendirmeyi konu edinmemektedir. Anayasa hukukçularının konuyu daha çok hukuk ve siyaset bilimi çerçevesinde değerlendirdiği ve belki de hukukun geleneksel ayrımı üzerindeki bir soyutlama seviyesinde gördüğü anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, anayasa hukukçuları konuyu demokrasinin gelişiminde, yönetilenlerin devlete karşı siyasal korunmadan sonra ekonomik korunması yolunda yeni bir aşama olarak değerlendirdiği ancak geleneksel ayrımındaki yerine değinilmediği söylenebilir⁵⁸.

⁵⁶ T. Tan, 1984, s. 9 – 10.

⁵⁷ Bkz.: T. Tan, 1984; E. Hirsch, 1960; M. Birsnel, 1970; Y. Karayalçın, 1968; Ü. Tekinalp, 1973; K. Çevik, 2007.

⁵⁸ Bkz.: V. F. Savaş, 1988; C. C. Aktan, 2002; C. Ozansoy, 1997.

Ceza hukukçularının soruna getirdikleri yorum ise ceza hukukunun ekonomiye ilişkin alanının ön plana çıktığı şeklindedir. Buna göre ekonomik alandaki gelişmeler, ticari hayatın gelişmesi gibi sebeplerle ceza hukukunun da bu konulara ilişkin kuralları ön plana çıkarmaktadır. Bu çerçevede ceza hukukçularının, konuya ekonomik ceza hukuku temelinde ve ekonomik ceza hukukunu ekonomi hukukunun bir alt dalı olarak görmekten ziyade, ticari ve mali suç ve cezaların üst kavramı olarak görme ve ayrı bir disiplin haline geldiğini kabul etme eğiliminde olduklarının söylenebileceği düşünülmektedir⁵⁹.

Söz konusu sorun idare hukukçuları tarafından da ele alınmaktadır. Ancak, idare hukukçularının konuya ilişkin getirdikleri yorum ikiye ayrılmaktadır. Birinci görüş ekonomi hukuku ve benzer terimlerin, hem kamu hukuku hem de özel hukuk alanına ilişkin özellikler taşıması tespitine dayanmaktadır. Bu tespite bağlı olarak her iki alana ilişkin özellikler taşıması nedeniyle, iş hukukuna benzer şekilde iki alanın kesişim kümesinde yer alan ayrı bir disiplin olup olmadığı tartışılmakta, ancak tam olarak ayrı bir disiplin olduğunun da söylenemeyeceği ifade edilmektedir. İkinci görüşün ise ceza hukukçularının yaklaşımına benzer şekilde, konuyu, ekonomik gelişmelere paralel şekilde idare hukukunun kamu düzeni kavramının ekonomiye ilişkin alanlarda ön plana çıkması olarak yorumladığı anlaşılmaktadır. Bu görüşe göre ekonomi hukuku ve benzer terimlerin kullanılmaya başlaması, kamu düzeninin ekonomik boyutunun ön plana çıkmasından kaynaklanmaktadır. Bir başka deyişle idare hukukunda mevcut olan kamu düzeni kavramının içeriğinin değişmesinden başka bir şey değildir. Bu nedenle ekonomi hukuku gibi yeni ve ayrı bir disiplinin oluşumu söz konusu değildir⁶⁰.

Görüldüğü üzere, “ekonomi hukuku” ve benzeri terimlerin, hukuka ilişkin klasik ayırım olan kamu hukuku – özel hukuk ayrımı çerçevesindeki yerine ilişkin bir fikir birliği bulunmamakta olup, konu ele alındığı her hukuk alanı açısından o alanın kavramları çerçevesinde

⁵⁹ Bkz.: S. Erman, 1992; S. Mahmutoğlu, 2003; S. Dursun, 2006.

⁶⁰ Bkz.: T. Tan, 1984; M. K. Gürsel, 2003, 2005; C. Ozansoy, 1997; N. İ. Çolak, 2003.

değerlendirilmektedir. Sonuçta ortaya çıkan görüşlerin ekonomi hukukunun ayrı ve bağımsız bir alan haline geldiğinin kabulü ya da reddi noktasında kaldığı ifade edilebilir⁶¹.

Ekonomi hukukunun ayrı bir alan haline geldiği kabul edilmediğinde, klasik ayırımı nerede olduğu sorusuna cevap verilememektedir. Ayrı bir alan haline geldiğinin kabul edilmesi halinde ise daha karmaşık bir durum ortaya çıkmaktadır. Gerçi Fransa’da ve Portekiz’de hukuk eğitiminde ekonomi hukuku, kamu hukuku ve özel hukuk yanında üçüncü bir dal olarak kabul edilmiştir⁶². Ancak bu tespitin kabul edilmesi halinde ortaya bir “mükerrerlik” sorunu çıkacağı ve bu sorunun söz konusu tespiti dayanılarak açıklayamayacağı düşünülmektedir. Şöyle ki, ayrı alan olduğu kabul edilen ekonomi hukukunun ve alt dallarının çalışma konularına bakıldığında, bu konuların zaten mevcut hukuk alanlarına konu edildiği görülmektedir. Fark olarak ifade edilebilecek tek husus, ekonomi hukuku ve alt dallarının çalışma konularının, ekonomi üzerindeki etkileri yoğun olan konular olduğudur. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, ekonomi hukuku ve alt dalları, kamu hukuku ve özel hukuk ile bunların alt dallarının hâlihazırda işlediği konular arasından bazılarını konu edinmektedir. Bu durumda, ekonomi hukukunun kamu hukuku ve özel hukuk yanında ayrı bir alan olduğu kabul edildiğinde, kamu hukuku ve özel hukukun hâlihazırda incelediği konuların bu alanlardan çıkarılarak ekonomi hukukunun kapsamında değerlendirilmesi gerekecektir. Ancak bu durumda da ekonomi hukukunun konuları ile hâlihazırda hukukun değişik alanlarının kapsamına giren konular arasında bir fark olmayacak, deyim yerindeyse, ekonomi hukuku ile mevcut hukuk alanları arasında konu bakımından mükerrerlik oluşacaktır.

Bu çerçevede konunun netleşmesi açısından bir örnek vermek gerekirse, ekonomi hukuku kapsamında değerlendirildiğinde şüphe

⁶¹ Konunun belirli kıstaslar açısından değerlendirilmesi için bkz.: S. Mahmutoglu, 2003, s. 26 – 28; M. K. Gürsel, 2003, s. 15.

⁶² Arzu Oğuz, “Hukuk Eğitimindeki Son Gelişmeler ve Karşılaştırmalı Hukukun Hukuk Eğitimindeki Rolü”, *AUHFD*, 2003, C. 52, S. 4, s. 7, 18.

olmayan bağımsız idari otoriteler ele alınabilir. Örneğin bağımsız idari otoritelerin idari teşkilat içindeki yerleri tartışılırken, bu husus ekonomi hukukunun alt dalı olan ekonomik idare hukukunun konusu olarak mı kabul edilmelidir, yoksa kamu hukukunun alt dalı olan idare hukukunun konusu olarak mı kabul edilmelidir? Ekonomi hukukunun ayrı bir alan olduğu kabul edildiğinde, anılan soruya verilecek cevap, ekonomik idare hukuku kapsamında değerlendirilmesi gerekeceğidir. Bu durumda, idare hukuku idari teşkilata ilişkin değerlendirmelerinde bağımsız idari otoritelere ilişkin değerlendirme yapmayacak mıdır, yoksa o da değerlendirme yapmaya devam edecek midir? Yapmayacaktır demek mantıkla bağdaşmamakta, yapmaya devam edecektir demek ise mükerrerliğe vücut vermektedir. Konuya ilişkin örneklerin hem sayısal olarak, hem de değişik alanlarda çoğaltılması mümkündür. Hatta denilebilir ki, “ekonomi hukuku” terimi ile ifade edilen alanın kapsamındaki konulara bakıldığında, bütün konuların aslında mükerrerlik yaratacak şekilde başka hukuk dallarına konu edildiği görülmektedir.

Bu noktada ekonomi hukuku ve hukukun geleneksel sınıflandırması arasındaki ilişkinin çözümlenememiş bir sorun niteliği taşıdığı ve ekonomi hukukunun bağımsız bir hukuk alanı olup olmadığına ilişkin tartışma boyutunda kalınarak bu sorunun çözümlenemeyeceği düşünülmektedir. Bu halde, sorunun çözümüne ilişkin bir görüş belirtilmesinin zorunlu olduğu dikkate alındığında, küreselleşme ve ulus devlet arasındaki ilişkinin çözüme yardımcı olabileceği kanaati oluşmaktadır. Zira hukukun tarihsel süreç içerisinde geçirdiği son büyük değişiklik ulus devletin ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır⁶³, hatta ulus devlet ile hukuk özdeş olarak kabul edilmektedir⁶⁴. Diğer taraftan küreselleşme de ulus devleti değiştiren ya da en azından önemli şekilde

⁶³ Bkz.: Jürgen Basedow, Çev: Arzu Oğuz, “Avrupa Özel Hukukunun Doğuşu”, *AÜHFD*, 2003, C. 52, S. 3, s.3; Oktay Uygun, “Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 2003, C. 20, s. 250.

⁶⁴ Bkz.: Levent Köker, “Yeni Savaşlar Çağında Hukukun Üstünlüğü ve Uluslararası Politika”, *AÜHFD*, 2005, C. 54, s. 4, s. 55.

etkileyen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır⁶⁵. Bu durumda, sorunun çözümü için yapılacak incelemenin temel hatları ulus devlet ve hukuk ilişkisi ile küreselleşme ve hukuk ilişkisi olarak belirginleşmektedir.

V. KÜRESELLEŞME, ULUS DEVLET VE HUKUK

Hukukun günümüzdeki anlamının ulus devlet yapısı içinde şekillendiği ve hatta hukuk ile ulus devletin özdeş kabul edildiği yukarıda ifade edilmiştir. Bu durumda, ulus devlet hukuk arasındaki ilişkinin netleşmesi açısından ulus devlete ilişkin kısa bir açıklama yapılması uygun olacaktır.

Devlet, zaman ve tarih üstü bir kavram olarak ele alındığında, tarihsel süreç içerisinde ulaştığı son biçim “Ulus Devlet” olarak ifade edilmektedir⁶⁶. Bu biçimin diğer devlet biçimlerinden farkı “Ulus” kavramına dayalı olmasıdır. Dolayısıyla, ortaya çıkışı da “Ulus”un ortaya çıkışı ile olmuştur. Bir başka deyişle, tarihsel süreç içerisinde ulusun ve ulus devletin oluşumu birbiri ile iç içe geçmiş durumdadır.

Ulus değişik disiplinlerde değişik anlamlara gelebilmektedir. Örneğin, sosyolojide, grupsal aidiyetinin temel unsuru aynı etnik kökene sahip olma ve siyasi sadakat olan insan topluluğu iken, hukukta bir devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olan insan topluluğu olarak anlamlandırılabilir. Uluslararası ilişkiler bağlamında ise devlete denk olarak kullanılması mümkündür⁶⁷.

⁶⁵ Bkz.: Örsan Özgür Akbulut, *Küreselleşme Ulus-Devlet ve Kamu Yönetimi, TODAİE Masa Üstü Yayıncılık Bürosu, Ankara, 2007*; Birgül Ayman Güler, *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2005; Sonay Bayramoğlu, *Yönetişim Zihniyeti*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

⁶⁶ Mehmet Ali Ağaoğulları, *Ulus Devlet ya da Halkın Egemenliği*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1997, s. 173; Gülten Kazgan, *Küreselleşme ve Ulus Devlet*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 33; Örsan Özgür Akbulut, *Siyaset ve Yönetim İlişkisi Kuramsal ve Eleştirel Bir Yaklaşım*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Masa Üstü Yayıncılık Bürosu, Ankara, 2005, s. 7; Ozan Erözden, *Ulus Devlet*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1997, s. 7.

⁶⁷ O. Erözden, 1997, s. 11.

Ulusun temelde, objektif ve sübjektif olmak üzere iki açıdan ele alındığı görülmektedir. Objektif anlayış, ulusu oluşturan insanların birbirine, objektif, yani elle tutulur, gözle görülür nitelikteki bağlar ile bağlı olduğunu, buna karşılık, sübjektif anlayış ise, ulusu oluşturan insanların birbirine sübjektif nitelikte olan bağlarla bağlandığı üzerinde durmaktadır. Bir başka deyişle, objektif anlayışa göre insan topluluğu ulus haline birtakım objektif unsurların etkisiyle dönüşür. Sübjektif anlayışa göre ise, bu dönüşme sübjektif unsurların etkisiyle de olabilir⁶⁸.

Ulus devletin oluşumuna ilişkin üç farklı sav⁶⁹ bulunmakla birlikte, “ulus ve ulus-devlet oluşumu sürecinde tebaadan yurttaşta, yerelden ulusa, dinsellikten laikliğe, feodal toplumdaki kapitalist topluma doğru bir dönüşüm yaşan(dığı)”⁷⁰ konusunda bir tereddüt bulunmamaktadır. Hukuk ise toplumsal yaşamın her alanıyla ilgili olması sebebiyle⁷¹ bu dönüşümle iç içe bulunmakta bir başka deyişle ulus devletle özdeş sayılmaktadır⁷². Diğer taraftan, hukuk elbette ulus devletten önce de mevcuttur, hatta yukarıda hukukun klasik ayrımına ilişkin bölümde açıklandığı üzere, hukukun bu günkü tasnifi ilk olarak Roma İmparatorluğu döneminde yapılmış olsa da bu tasnifin tekrar canlanması ve bu günkü içeriğini kazanması esasında ulus devletin oluşumuna karşı tepki olarak gelişen Metternich’ci devlet anlayışına bağlanmaktadır⁷³.

Ancak, bu noktada hukukun hangi boyutuyla ele alınması gerektiğine dikkat edilmesi gerekmektedir. Zira hukuk zaman ve mekân üstü bir kavram olarak ele alındığında, başlangıcı çok gerilere gitmekte ve ulus devlet ile özdeş sayılması mümkün olmamaktadır. Ancak, hukuk zaman ve mekâna bağlı bir kavram olarak ele alındığında, ulus devlet ile

⁶⁸ Kemal Gözler, "Devletin Bir Unsuru Olarak 'Millet' Kavramı", *Türkiye Günlüğü*, K15 2001, Sayı 64, s. 108.

⁶⁹ Bu savların ayrıntılı incelemesi için Bkz.: Önder Perçin, “İdare Hukuku Açısından BDDK’nın Denetim Faaliyeti”, yayımlanmamış Kamu Yönetimi Yüksek Lisans Tezi, TODAİE, 2009, Ankara, s. 169 – 178.

⁷⁰ Nevzat Güldiken, “Ulus, Ulus Devlet ve Uluslaşma Kavramlarına İlişkin Tartışmalar ve Türkiye”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2006, C. 7, S. 2, s. 160.

⁷¹ Y. Işıktaç, 2004, s. 16.

⁷² L. Köker, 2005, s. 55.

⁷³ G. Dilcher, 1974, s. 479.

özdeşliği açıkça görülmektedir. İşte bu noktada ekonomi hukuku ile geleneksel hukuk ayrımının arasındaki ilişkiye bir çözüm getirebilmek için hukukun ulus devlete özdeş boyutuyla ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Hukuk ulus devlete özdeş olarak kabul edildiğinde, ulus devlete etki eden her hangi bir unsurun hukuka da etkisinin olması bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu gereklilikten hareket edildiğinde, ulus devlete en büyük etkinin küreselleşmeden kaynaklanması karşısında, küreselleşmenin hukuka da etkisinin olduğunun kabulü kaçınılmaz hale gelmektedir. “ ... *başta hukuk olmak üzere, pek çok konunun biçimlenmesinde dünya çerçevesini, günümüzde moda olmuş deyimle küresel çerçeveyi nazara almadan anlamak ve açıklamak mümkün değildir. Dolayısıyla ekonomik faktörler, kültürel faktörler, toplumsal faktörler dediğimiz vakit, bunu Türkiye’yle sınırlı olarak düşünmemek durumundayız. Dünyadaki oluşumlar, dünyadaki genel konjonktür, dünyadaki trend, dünyadaki değişimler bizim ülkemizde hukuksal alanda meydana gelen değişimlerin, gelişimlerin belirlenmesinde çok önemli rol oynamışlardır.*”⁷⁴

Küreselleşme hakkında çok fazla tartışma yapılan ve özellikle kamu yönetimi disipliniinde çok miktarda çalışmaya konu edilen bir kavramdır. Küreselleşmeye ilişkin tartışmalar, ortaya çıkışı, tanımlanması, etkileri, geleceği, ulus devlete etkileri gibi çok değişik boyutlarda yapılmaktadır. Ancak bu çalışmanın amacı açısından önem taşıyan husus küreselleşmenin nitelikleri olup bu konuya ilişkin kısa bir açıklama yapıldıktan sonra hukuk ile ilişkisine değinmeye ve ekonomi hukukunun, geleneksel ayırım ile ilişkisine ilişkin bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır.

“Küreselleşme ile ilgili çok zengin bir literatür oluşmuştur. Bu literatürde, küreselleşmenin Jameson’un saptadığı beş boyutu ele alınmaktadır. Bunlar; teknolojik, siyasal, kültürel, ekonomik ve toplumsal boyutlardır. Küreselleşmenin teknolojik yönü, iletişim teknolojileri ve bilişim devrimi kapsamında ortaya konulmaktadır. Jameson, oldukça yüzeysel olarak ortaya konulan bu saptamadaki teknolojik boyutun dar

⁷⁴ Alparslan Işıklı, “Ekonomik, Sosyal, Kültürel Kalkınma ve Hukuk”, *Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı*, Ankara Barosu, 2009, s. 38.

anlamda teknolojik yenilikler olmadığını, mal pazarlaması ve sanayi üretimi ile örgütlenmesi üzerinde etkileri olan bir nitelik taşıdığını haklı olarak vurgular. Kürselleşmenin siyasal boyutu olarak, ulus-devlet gösterilir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu boyut, ulus devletin zayıflatıldığı tezi üzerine kuruludur. Oysa, yine Jameson, bir zayıflatılmadan söz edilecekse, ABD'nin diğer ulus-devletleri kendine bağımlı kılması ve rıza, ortaklık veya ekonomik tehdit ve şiddet içeren bir güç kullanımıyla bunu gerçekleştirdiğinin altını çizer. Küreselleşmenin kültürel boyutu ise, dünya kültürünün standartlaştırılması olarak açıklanır. Jameson bunu, ekonomik egemenliğin bir sonucu olarak değerlendirir. Kürselleşmenin ekonomik boyutu, çözümsüz olarak görülür. Küreselleşmenin toplumsal boyutu ise, post-modern bir toplumsal yapı olarak öne çıkar. Jameson, kürselleşmenin ekonomik ve toplumsal boyutunu, meta üretiminin kültürel bir olgu haline geldiği saptamasından yola çıkarak birlikte değerlendirir. Jameson'a göre, kültür ekonomi, ekonomi de kültür içinde çökmektedir. Büyük bir sanayide, meta imajları tasarlanmakta; reklamcılık, kültür ve ekonomi arasında temel bir aracı haline getirilmektedir. Kısacası, kültür, ekonomi olmuştur.”⁷⁵

Görüldüğü üzere küreselleşme esasında hayatın her alanını etkilemektedir. Burada göze batan nokta, söz konusu etkinin, her şeyi ekonomikleştirme sonucunu doğurmasıdır. Diğer taraftan, kürselleşmenin etkilerinin hangi boyutlarda olduğuna dair tespitler bulunmakla birlikte, hukuka etkisinden bahsedilmemektedir. Hâlbuki küreselleşme ulus devlete doğrudan etki etmekte ise ve ulus devletle hukuk da özdeş ise, küreselleşmenin hukuka da etkisinin olması zorunludur.

Bu noktada küreselleşmenin hukuka etkisinin ne şekilde olabileceği düşünüldüğünde, “her şeyi ekonomikleştiren küreselleşme, hukuku da ekonomikleştirmiş midir” sorusu akla gelmektedir. Bu soru aynı anlamda fakat farklı şekilde, “ekonomi hukuku küreselleşmenin hukuka etkisi midir” şeklinde ifade edilebilir. İşte bu soruya verilecek olumlu cevabın,

⁷⁵ Ö. Ö. Akbulut, 2007, s. 333 – 334.

bu çalışmaya konu edilen “ekonomi hukuku” ile hukukun geleneksel ayrımı arasındaki ilişkiyi açıkladığı düşünülmektedir. Bir başka deyişle “ekonomi hukuku” ve benzeri terimlerin kullanılmaya başlanması küreselleşmenin hukuk üzerindeki etkisidir. Bu etki, küreselleşmenin ekonomik boyutundan kaynaklanan baskıların bir sonucudur. Zira, ulus devletlerin ekonomileri, ulusal egemenliğe dayalı hukuk normları ile şekillenmiş bulunmaktadır. Oysa küreselleşme, ulusal ekonomileri küresel ekonomiye entegre olma yolunda zorlamaktadır. Bu entegrasyonun aracı ise doğal olarak hukuktur. Dolayısıyla, küreselleşmenin hukuka etkisi, ulusal ekonomilerin küresel ekonomiye entegre olması için gerekli olan alanları, hatta kimi zaman bazı alanlardaki konuları, ön plana çıkarmak şeklinde somutlaşmaktadır. Ancak, entegrasyon için gerekli olan bu alanlar ve konular hukukun klasik sınıflandırmasında hem kamu hem de özel hukuk alanlarının kapsamında dağılık şekilde bulunmaktadır. Bu noktada, söz konusu alanlara ve konulara ilişkin çalışmaları ayırt etmek için “ekonomi” veya “ekonomik” terimleri kullanılmaktadır. Böylece, ekonomik suçlar, ekonomik kamu düzeni gibi konular ve ekonomik ceza hukuku, ekonomik idare hukuku, ekonomik özel hukuk gibi yeni isimlendirmeler ortaya çıkmaktadır.

VI. SONUÇ

Hukukun klasik sınıflandırması olan kamu hukuku- özel hukuk şeklindeki ayrım ulus devlet paradigmasına dayanmakta iken ekonomi hukuku ve benzeri terimler, küreselleşme paradigmasına dayanan bir hukuk tasnifinin ürünüdür. İşte bu durum ekonomi hukuku ve benzeri terimlerin hukukun klasik sınıflandırmasında kendine bir türlü yer bulamamasını açıklamaktadır. Bir başka anlatımla “ekonomi hukuku” ve benzeri terimlerin kullanılmaya başlanması, küreselleşmenin etkisi olup; söz konusu terimler, ortaya çıkan yeni alanlara verilen isimler olmayıp, aksine küreselleşme paradigmasına göre oluşan yeni bir sınıflandırmaya işaret etmektedir. Bu yeni sınıflandırmada esas alınan kriter ulusal ekonominin küresel ekonomiye entegre edilmesi için gerekli olan alanlar olup; kamu hukuku – özel hukuk ayrımı dikkate alınmaksızın bu

nitelikteki alanlar başlarına “ekonomi” ya da “ekonomik” ifadesi eklenerek bu nitelikte olmayan alanlardan ayrılmaktadır. Bu nedenle ekonomi hukuku ve benzeri terimlerin, ulus devlet paradigmasına dayanan kamu hukuku – özel hukuk ayrımı kapsamında bir yere oturtulması mümkün bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, Mehmet Ali (1997), *Ulus Devlet ya da Halkın Egemenliği*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Akbulut, Örsan Ö. (2005), *Siyaset ve Yönetim İlişkisi Kuramsal ve Eleştirel Bir Yaklaşım, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Masa Üstü Yayıncılık Bürosu*, Ankara.
- Akbulut, Örsan Ö. (2007), *Küreselleşme Ulus-Devlet ve Kamu Yönetimi*, TODAİE Masaüstü Yayıncılık, Ankara.
- Aktan, Coşkun Can (1994), “James M. Buchanan’ın Politik İktisada Katkıları”, *Türkiye Günlüğü*, C. 26, s. 39-49. http://www.canaktan.org/ekonomi /anayasal_iktisat/ buchanan-life-legacy/turkce-kaynaklar/buchanan-kaynaklar.htm (07.02.2009).
- Aktan, Coşkun Can (2002), *Anayasal İktisat*, Ankara, Siyasal Kitabevi.
- Arkan, Sabih (1997), *Ticari İşletme Hukuku, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü*, Yayın No. 314, Ankara.
- Ayman Güler, Birgül (2005), *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Aytür, Memduh (1967 - 1968), *Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü*, Ankara.
- Basedow, Jürgen (2003), “Avrupa Özel Hukukunun Doğuşu”, (Çev: Arzu Oğuz), *AÜHFD*, C. 52, S. 3, s. 1 – 18.
- Bayramoğlu, Sonay (2005), *Yönetişim Zihniyeti*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Birsel, Münir (1970), *Ticari İşletme Hukuku*, C. 1, İzmir.
- Bilge, Necip (1995), *Hukuk Başlangıcı Hukukun Temel Kavram ve Kurumları*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Çeçen, Anıl (1975), “Hukukta Norm ve Adalet”, *AÜHFD*, C. 32, S. 01-04, s. 71 – 115.

- Çevik, Kemal (2007), *Ekonomi Hukuku Yaklaşımı İle Banka Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Çolak, Nusret İlker (2003), *Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ve ABD Örneği*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Dilcher, Gerhard (1974), “Bilimsel Metod ve Siyasal Karar Aracı Olarak Hukuki Pozitivizm”, (Çev.: Ahmet Mumcu), *AUHFD*, C. 31, S. 1 – 4, s. 467 – 485.
- Dursun, Selman (2006), *Ekonomik Suçlar ve Bankacılık Suçları Bağlamında Bankacılık Düzenine Karşı İşlenen Suçlar*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Erman, Sahir (1992), *Ticari Ceza Hukuku Genel Kısım*, İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul.
- Erözden, Ozan (1997), *Ulus Devlet*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Gözler, Kemal (2001), "Devletin Bir unsuru olarak 'Millet' kavramı", *Türkiye Günlüğü*, Sayı 64, Kış, s. 108–123.
- Güldiken, Nevzat (2006), “Ulus, Ulus Devlet ve Uluslaşma Kavramlarına İlişkin Tartışmalar ve Türkiye”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2006, C. 7, S. 2, s. 157 – 168.
- Hirsch, Ernst (1960), *XX. Asrın İktisadiyatı Karşısında Ticaret Kanunlarının Mana ve Ehemmiyeti*, Banka ve Ticaret Hukuku Haftası I, Ankara.
- Işıklı, Alparslan (2009), *Ekonomik, Sosyal, Kültürel Kalkınma ve Hukuk*, Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı, Ankara Barosu.
- Işıқтаç, Yasemin (2004), *Hukuk Normunun Mantıksal Analiz ve Uygulaması*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Karadeniz, Özcan (1969), “Hukuk Öğretimi bakımından Roma Hukuku”, *AUHFD*, C. 26, S. 01 – 02, s. 323 – 347.
- Karayalçın, Yaşar (1968), *Ticaret Hukuku*, Ankara.

- Kazgan, Gülten (2000), Küreselleşme ve Ulus Devlet, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Köker, Levent (2005), “Yeni Savaşlar Çağında Hukukun Üstünlüğü ve Uluslararası Politika”, AÜHF Dergisi, C: 54, S. 4, s. 53 – 63.
- Kutlu Gürsel, M. (2003), İstanbul Menkul Kıymetler Borsası İdare Hukuku Açısından Bir İnceleme, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Kutlu Gürsel, M. (2004); “İdare Hukuku Bağlamında Bağımsız İdari Otoritelerin Sorumluluğu SPK ve BDDK Örneği”, *İzmir Barosu Dergisi*, Y. 69, S. 2, s. 17 – 31.
- Kutlu Gürsel, M. (2005); “Sermaye Piyasası Kurulu’nun Denetimi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 7, Özel Sayı, Prof. Dr. İrfan Baştuğ Armağanı, İzmir, s. 493 – 554. <http://web.deu.edu.tr/hukuk/dergiler/DergiMiz7-ozel/PDF/gursel18.pdf> (09.01.2009).
- Küçük, Eşref (2007), “XII. Yüzyıl Rönesans’ı ve “Yeniden Doğan” Roma’yı Günümüze Bağlayan Son Halka: Pandekt Hukuku”, *AÜHFD*, C. 56, S. 4, s. 111 – 122.
- Larenz, Karl (1991), *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, ISBN 3–540–52872–5 6. Auflage Springer- Verlag Berlin Heidelberg New York, s. 332–333.
- Mahmutoğlu, Selami (2003), Ekonomik Suçlar Bağlamında Kredi Hukukundan Kaynaklanan Suç ve İdari Suçlar, Seçkin Kitabevi, Ankara.
- Oğuz, Arzu (2003), “Hukuk Eğitimindeki Son Gelişmeler ve Karşılaştırmalı Hukukun Hukuk Eğitimindeki Rolü”, *AÜHFD*, C. 52, S. 4, s. 1 – 40.
- Ozansoy, Cüneyt (1997), “Türkiye’de Kamu Hizmeti Tartışmaları: Bir Hamaset ve Habaset Alanı”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 46, S. 1 – 4, s. 85 – 100.

- Perçin, Önder (2004), BDDK ve TMSF'nin Bağımsız İdari Otoriteler Ekseninde İncelenmesi, BDDK Uzmanlık Tezi, BDDK Kütüphanesi, Tez/BDDK/UT-75/2004.
- Perçin, Önder (2009), İdare Hukuku Açısından BDDK'nın Denetim Faaliyeti, TODAİE yayımlanmamış Kamu Yönetimi Yüksek Lisans Tezi, 2009, Ankara.
- Rinck, Gerd (1974), *Wirtschaftsrecht*, 4. Auflage.
- Savaş, Vural Fuat (1988), "İktisat Politikası Anayasası", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 5, s. 75 – 101.
- Smitthoff, M. C. (1966), *The Concept of Economic Law in England*, JBL 309.
- Tan, Turgut (1984), *Ekonomik Kamu Hukuku, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları*, Ankara.
- Tekinalp, Ünal(1973); "Cumhuriyet Döneminin Ekonomi Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *İÜHFM*, 50. Yıl Armağanı, İstanbul, s. 645.
- Umar, Bilge (1971); *Türk Kalkınma Hukuku*, İzmir.
- Uygun, Oktay (2003), "Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 20, s. 250 – 284.
- Vlachos, G. (1996), *Droit Public Économique Français et Communautaire*, Paris.

